

GOVOR ŽIROVSKE KOTLINE IN NJENEGA OBROBJA

Govor Žirovske kotline in njenega oboda (v SR Sloveniji) spada v rovtarsko narečno skupino. Obseg in meje tega govora so v razmerju z zgodovinskimi dejstvi (1., 2. naselitvena kolonizacija). V fonološkem ustroju je najpomembnejše odkritje tonemskih nasprotij ne le na dolgih naglašanih zlogih, ampak tudi na ponaglasni dolžini.

The language spoken by the inhabitants of the Žiri basin and its fringe (S.R. Slovenia) belongs to the dialect group known as "rovtarska narečna skupina". The scope and extent of this language have been determined by such historical events as the first and the second colonization. Concerning its phonological system it is of special interest that oppositions in intonation have been found to exist not only on long, stressed syllables but also on the posttonal length.

Zadnji, dokaj osamosvojeni del Poljanske doline je Žirovska kotlina. Od drugega poljanskega ozemlja jo loči približno 5 km dolg nenaseljen pas, ki se začne pri Fužinah, od koder je v tesni debri prostora samo za reko Soro; strmi bregovi ob njej so porasli z gozdom.

Na okrog 45 km² velikem področju, ki je do l. 1961 imelo svojo občino, živi danes nekaj čez 4000 prebivalcev, od katerih se jih z obdelovanjem zemlje preživlja samo 10 %, največ na hribovskem planotastem in še vedno precej gozdnatem obodu.¹ Drugi so zaposleni v industriji in terciarnih dejavnostih. Dno kotline je zaradi goste rečne mreže (Sora, Račeva in njuni pritoki) precej močvirno, zato si je veliko Žirovcev že zgodaj iskalo zaslužka zunaj kmetijstva. Posebno se je razmahnilo čevljarstvo, ki še sedaj daje največ kruha, močan pečat je imelo do nedavna tudi čipkarstvo.²

Po zgodovinskih podatkih so nastale v ravnini nekatere naselbine (npr. Stara vas) verjetno že pred 13. stoletjem, toda še ob njegovem koncu je bilo to ozemlje »naseljen otok sredi gozda«,³ kjer je obstajala samostojna žirovska župa. Sistematično so jo naselili v času prve kolonizacije.⁴

¹ Za zemljepisne podatke prim. France Planina, Žirovska kotlina in njen obod, Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino. Izdal in založil odbor za proslavo tisočletnice Loke, 1972, 132—140.

² Za razvoj obeh nekdanjih najpomembnejših panog v Žireh prim. prispevke v Loških razgledih: LR XVII, 1970, 180—196; LR XVIII, 1971, 128—146; LR XIX, 1973, 206—221; LR XX, 1973, 100—111.

³ Pavle Blaznik, Kolonizacija Poljanske doline. Glasnik muzejskega društva za Slovenijo 19, Lj. 1958, 20.

⁴ Pavle Blaznik, Škofja Loka in loško gospodstvo. Muzejsko društvo, Škofja Loka 1973, 24.

Urbar 1291/1318 našteva v njej 21 naselbin, iz katerih so zrasla današnja naselja: v dolini Selo, Dobračeva, Stara vas, Žiri, Brekovice, Sovra, Žirovnica, Ledinica, Nova vas, Račeva; na prisojnih pobočjih dno obkrožajočega hribovja Jarčja dolina, Goropeke, Martinj vrh, Ravne, Zgornji in Spodnji Vrsnik, Breznica, Korita, Krnice, Ledine, Pečnik⁵ in nekoliko pozneje Govejek in Srnaki.⁶ Zadnjo fazo prve kolonizacije sredi 14. stol. je mogoče zasledovati v sosednji, tedaj na novo ustanovljeni hlevnovrški župi, kamor so spadale današnje vasi Dole, Potok, Zavratac, Izgorje, Opale, Vrh nad Rovtami, Hlevni vrh in Hlevišče, kjer so se naselili koroški kolonisti.⁷

V času druge rovtarske kolonizacije, v drugi polovici 16. stol. in v začetku 17. stol., so se nekatera omenjena naselja, ki so (posebno tista na robu »otoka«) že nazadovala, okrepila z novimi doseljenci (novinci, rovtarji). Na dotlej neposeljenem, zemljepisno večinoma manj ugodnem področju današnjega Lavrovca in Žirovskega vrha nad vzhodnim delom kotline ter Koprivnika, Javorjevega dola in Mrzlega vrha nad njenim severozahodnim in zahodnim delom pa so nastajala nova naselja.⁸ Druga kolonizacija je bila od vseh poljanskih, že v srednjem veku ustanovljenih žup v žirovski najmočnejša.⁹ Del prebivalstva je prihajal s samega poljanskega ozemlja, na zelo odprti meji s tolminskim gospostvom pa je bil močan dotok njegovih podložnikov,¹⁰ kar se vsekakor pozna v govorih teh vasi, ki sicer spadajo v rovtarsko dialektično skupino, a ne nujno k poljanskemu dialektu.¹¹

Meja žirovskega govora¹² poteka po naslednjih vaseh: na levem bregu Sore od severa proti jugu — Fužine — Kranjsko brdo, kjer se križajo izoglose žirovskega govora in poljanskega narečja v ožjem pomenu besede (v prvem je značilna a-jevska, v drugem o-jevska akustična podoba), dalje Koprivnik — Mrzli vrh — Ledine — Pečnik — Razpotje — Govejek, Zgornji in Spodnji Vrsnik — Ravne, kjer so najprej (do Ledin) prisotne izoglose cerkljanskega narečja (s prevladujočim kratkim vokalizmom), nato se vedno bolj pojavljajo črnovrške (ni več poljanske pona-

⁵ Blaznik, Kolonizacija . . . , 11—12.

⁶ N. d., 16.

⁷ N. d., 15—16.

⁸ N. d. 42, 44—46. Prim. Blaznik, Skofja Loka . . . , 188—191.

⁹ N. d., 47.

¹⁰ N. d., 47. Prim. Blaznik, Skofja Loka . . . , 195.

¹¹ Prim. mejo poljanskega dialekta v knjigi: Fran Ramovš, HG VII, Dialekti, Lj. 1955, 94.

¹² F. Ramovš v n. d. govori sicer le o poljanskem dialektu, vendar velja tu zaradi lažje orientacije govoriti o žirovskem govoru vsaj v okviru tega dialekta, če ne celo ob njem.

glasne dolžine, niti akuta). Na drugi strani Sore gre meja žirovskega govora od juga proti severu v smeri Hlevišče — Hlevni vrh — Smrečje, kjer se stika z logaškim in nato horjulskim govorom, in končno Lavrovec — planota Žirovskega vrha, ko se znova srečujejo žirovske in poljanske izoglose.¹³

Očitno je, da teče meja žirovskega govora dokaj dosledno po naseljih, ki so se dokončno oblikovala po drugi (rovtarski) kolonizaciji. Naštete vasi so bolj ali manj prehodno narečno področje, kjer niso razločevalnega pomena le različni refleksi za posamezne foneme, ampak prav toliko različna naglasna in predvsem tonemska podoba. Fonetične in stavčnofonetične (intonacijske) variante v njih in ponekod tudi v notranjosti zamejenega ozemlja so posledica nekdanjega mešanja prebivalstva, predvsem močnega dotoka Tolmincev ob meji loškega gospodstva s tolminskim. V vaseh nekdanje hlevnovrške župe so značilnosti žirovskega govora že tako oslabiljene, da skoraj ni več mogoče govoriti o njem, kar je pripisati poselitvi Korošcev na to področje v zadnji fazi prve kolonizacije¹⁴ in njihovi precejšnji upravni samostojnosti.¹⁵

Najenotneje se govori na ravninskem delu nekdanje žirovske župe in fare, kamor je bilo srednjeveško naseljevanje (prva kolonizacija in še prej) gotovo najbolj strnjeno.

Prebivalstvo samo s hudomušnimi reki in šalami na račun sosednjih govorov dobro občuti vsaj kolikor mogoče ustrezno začrtano mejo, vendar se ta danes z velikim doseljevanjem prebivalcev s Primorske in Štajerske, predvsem pa s splošno izobrazbo in zaradi sredstev javnega obveščanja vedno bolj rahlja.

Naglas in kvantiteta

Kot nekatera druga slovenska narečja in govori tudi žirovski govor pozna premik naglasa za zlog proti začetku v besedah tipa *megla*, *život/širok*, ki so tako naglašene na osnovi: *'mayla*, *'tama*, *s'taza*, *'pačka* *'peška*, *'teya*; *s'tabar*, *'xarpt*, *'žemat*, *'šerak*, *'pejen*., *'cabŋt*.¹⁶ Prav tako se je

¹³ Z namenom, da bi ugotovila mejo žirovskega govora, sem januarja in februarja l. 1972 testirala z vprašalnico SLA govor naslednjih vasi: Žiri, Zgornji Vrsnik, Ravne, zaselek Srnaki (Ledinske Krnice), Govejek, Ledinske Krnice, Ledine, Jarčja dolina, zaselek Kranjsko brdo (Fužine), Hobovše, Nova Oselica, Zabrėžnik, Žirovski vrh nad Gorenjo vasjo, Fužine, Žirovski vrh (nad Žirmi), Račeva, Izgorje, Hlevišče, Hlevni vrh, zaselek Sopot (Rovte), Zavratac.

¹⁴ Blaznik, Kolonizacija ..., 15—16.

¹⁵ Imeli so svojo župo, ne pa svoje fare.

¹⁶ Zapisni narečnih besed in dodanega besedila upoštevajo način zapisovanja, ki je v veljavi pri OLA in ga je pri nas uvedel Tine Logar v knjigi Slovenska narečja, MK, Lj. 1975, str. 85—87.

naglas premaknil s cirkumflektiranega dolgega končnega, zlasti odprtega zloga za en zlog proti začetku besede (*okô* > 'aku), kar se je zgodilo tudi v nekaterih drugih slovenskih narečjih (Rezija, Ziljska dolina, Podjuna, del Bele krajine):¹⁷ 'aku, b'layu, 'kaļu, 'mesu, 'nebu.

Posebnost poljanskega narečja v širšem pomenu in s tem tudi žirovskega govora pa je, da je izvedlo premik tudi z dolgega cirkumflektiranega sredinskega in končnega zaprtega zloga za en zlog proti začetku besede: *pomarānča* > pa'mara:nča, *golōb* > 'γαluo:p — in kot sled nekdanjega naglasa ohranilo nenaglašeno dolžino, kakršne sicer ne pozna nobeno drugo slovensko narečje. Na ta pojav je prvi opozoril Luka Pintar.¹⁸ Prim.: pa'mara:nča, 'var'deva:la, 'sase:da, 'able:ka, 'vesie:u, s'ne:zie:n. 'kakō:š, 'Sau:dy, 'Sovodenj', 'γαluo:p, 'pasuo:t (G pl.) 'mari:la, 'kasi:uŋca, 'mati:ka, 'važi:čk, 'alu:pk, 'vedru:ix 'vi drugi', 'kapu:jem, 'apu:stl̩. Premik nastopa tudi v medbesednih zvezah: 'ta pra:u, 'ke je, 'pa dja:u, lax'ka no:č, 'ta u:ra i bel 'je bilo'. V to akcentuacijo se vključujejo tudi novejšje besede, npr.: tele'vizi:ja.

Kvantitetna nasprotja so mogoča ne le v zadnjih besednih zlogih, kot je v slovenskih narečjih najpogosteje, ampak tudi v sredinskih in začetnih, in to prav zaradi značilnega poljanskega premika dolgega cirkumfleksa in premika v besedah tipa *megla*.

Tonemskost

V slovenski dialektologiji je bilo doslej utrjeno mnenje, da ima v rovtarski narečni skupini tonemska nasprotja samo horjulski govor, drugod pa da poznajo le jakostni naglas in kvantitetna nasprotja.¹⁹ Toda zadnji terenski zapisi govora v Žirovski kotlini in na njenem obrobju odkrivajo, da pozna v dolgih zlogih tonemska nasprotja vsaj še žirovski govor,²⁰ če ne tudi ostala poljanščina, kot pričajo primeri ob meji z njo. Večkrat je prav tonemsko nasprotje razločevalno sredstvo za pomen be-

¹⁷ Prim. F. Ramovš, *Slovenische Studien*, AfslPh 37, 1920, 123, 289. Isti, *Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov*, SR 3, 1950, 21—2 (in tam navedena literatura). T. Logar, *Dialektološke študije X*, SR 11, 1958, 147—8. J. Rigger, *O rezijanskem naglasu*, SR 20, 1972, 115 sl. (in tam navedena lit.).

¹⁸ »Kjer npr. zaznamujemo v pisni slovenščini tako zvani potisnjeni naglas, naglašja poljanščina (vsaj kakor moje uho čuti) že predstojeci zlog, in sicer z usečenim naglasom, da imamo tedaj dva naglašena, a različno naglašena zloga. Prvi zlog z usečenim naglasom je krepkejši od naslednjega, tako da glas ostro zasajen do prihodnjega zloga nekako pojoč pojema ter pade in se unese... (Slovanski in besedoslovni paberki, *Letopis Matice slovenske*, 1895, 1—2).

¹⁹ F. Ramovš, HG VII, *Dialekti*, 102, tudi 94. Za horjulščino prim. T. Logar: *O razmerju med gorenjščino in horjulskim govorom*, *Razprave SAZU*, Lj., 1959, 69—77.

²⁰ Prav zato, ker sem hotela preveriti, ali ne gre za nesporazum, ko žirovski govor izgovarjajo in predstavljajo drugače, kot sem ga bila vajena od doma,

sede: *Zlá:ta* (os. ime) : *zlà:ta* (adj.); *Mi:ra* : *mì:ra* (N sg.), *γrá:ble* (del. na -l fem.) : *γrà:ble* (N sg.); *ná:γa* (N sg.) : *nà:γa* (adj.) *lé:ta* (N pl.) : *lè:ta* (G sg., 3. os.); *dé:la* (3. os.) : *dè:la* (G sg.); *srié:če* (3. os.) : *sriè:če* (N sg.); *bá:la* (N sg.) : *bà:la* (del. na -l fem.); *má:čka* (N sg. fem.) : *mà:čka* (G sg. masc., N du.); *stuó:pa* (3. os. sg.) : *stuò:pa* (N sg.); *stá:la* (G sg. masc.) : *stà:la* (del. na -l fem.); *zluó:iimen* (del. na -n neutr.) : *zluò:iimen* (del. na -n masc.); *ú:rŋ* (adj. od ura) : *ù:rŋ* (hiter, spreten).

Različni tonemi nastopajo le v zadnjem in predzadnjem zlogu besede, drugod pride do nevtralizacije. V predpredzadnjem zlogu (ali še bolj proti začetku besede) je na dolgih zlogih en sam tonem, manj izrazit, a po občutku ljudi, ki narečje govorijo, akut, medtem ko ga drugi pogosto slišijo kot cirkumfleks. Da pa ima pomensko vrednost akuta, kaže tudi to, da dobi zlog s tem tonemom, če zaradi redukcije samoglasnika ali dveh samoglasnikov pride v predzadnji ali zadnji zlog (torej v položaj s tonemskim nasprotjem), vedno akut (prim. pri distribuciji točko 2):²¹ *lá:stouka*, *iá:γada*, *lá:kata*, *sé:mena* (G sg., N pl.), *má:teram* (D pl.), *čá:kajne*; *trié:seva*, *plé:deva*, *zá:iŋete*, *pá:xneje*, *trié:seje*. *zá:γama*, *dé:lama*, *lè:zewa*; *zvié:uŋla* 'ovenela', *má:zala*. Tudi pri štirizložnih besedah pride akut po redukciji predzadnjega vokala na predpredzadnji zlog: *vé:verca*, *iá:γatca* 'jagodica', *lá:stuca* 'lastovica'.

Akut nastopa:²²

1. V besedah z drugotno naglašnim e in o: *mé:dvēt*, *peté:lŋ*, *pé:lŋ*, *čé:snŋ*, *ié:len*, *ié:čmen*, *žé:lat*; *par pé:č* (L sg.), *zé:na*, *sé:stru*, *té:ta*, *sné:žēt* 'senožet', *vé:iže*, *ré:ber* 'rebro', *zé:mle*, *dežé:la*; *sté:ŋŋ*, *dé:bŋ*, *sé:dŋ* 'sedlo', *té:le*, *uré:me*, *sré:bar* 'srebro' *karé:iŋe*; *dé:bu* 'debel', *zé:len*, *mé:xka*, *té:ška*; *klé:pat*, *té:sat*, *ažé:nt se* 'oženiti se', *pé:let* 'peljati', *né:sem*, *bé:re*; *plé:dla* 'pletla', *(s)pé:kla*; *é:n*: 'eden', *dé:leč*; *ká:sc*²³ 'kosec', *má:šk* 'moški', *ká:zuc* 'kozolec', *ká:tu* 'kotel', *ká:tli*, *á:ru* 'orel', *pá:per*, *á:če*, *γrá:ba* (G sg.), *lá:nca* (G sg., N du.), *stú:li* 'stoli',

sem se za seminarsko nalogo odločila zapisati govor svoje domače vasi Dobračeva v Žirovski kotlini. Poleg zbranega gradiva po vprašalnicah SLA in OLA je bilo zaradi obdelave žirovskih tonemskih nasprotij izpisano še primerjalno gradivo iz naslednjih del: M. Valjavec, *Glavne točke o naglasu književne slovenštine*, Rad JAZU 152, 1897, 116–215. A. Breznik, *Die Betonungstypen des slavischen Verbuns* AfsI Ph 52, 1911, 399–454. Isti: *Slovenska slovnica za srednje šole*, 1954. I. Grafenauer, *Naglas v nemških izposojenkah v slovenščini*, Razprave I, ZDHV, 1923, 358–391.

²¹ Primerno bi bilo ugotoviti, kaj bi pokazala merjenja s sonografom.

²² Pri ugotovitvah o distribuciji tonemskih nasprotij sta odločilno sodelovala T. Logar in predvsem J. Rigler.

²³ V razmerju do slovenskega knjižnega jezika je tu treba upoštevati žirovsko akanje: tudi sekundarno naglašeni o je prešel v a.

kuó:jne (G sg.), *γná:je* (G sg.), *wá:za* (G sg.), *atrú:ka* (G sg.), *smá:ta*, *wá:da*, *á:sla*, *ká:sa*, *ká:za*, *á:sa*, *ó:uca*, *pastá:ta* 'pustota', *slepá:ta*, *γlabá:da* 'loboda' *lená:ba*, *á:kη* 'okno', *ú:kna* (G sg.), *ú:je*, *bá:ži* 'božji', *šerá:ka* 'široka', *γlabá:ka* 'globoka'; *má:je* 'moje' *pá:je*, *ná:su* 'nosil', *wá:zu* 'vozil', *γá:nu* 'gonil', *bá:dla*; *rá:jen*, *bó:yna*.

Posebnost so v tem sistemu besede na *-nec*, ki so kar po vrsti cirkumflektirane: *kà:nc* 'konec', *zwà:nc* 'zvonec', *là:nc* 'lonec', *stadè:nc* itd., proti genitivom: *ká:nca*, *zwá:nca*, *lá:nca*, *stadé:nca* itd.

2. V besedah, ki so imele prvotno kakršenkoli dolg naglas na predpredzadnjem zlogu in so postale dvozložne ali enozložne po redukciji: *já:pk* 'jabolko', *já:pč̣k* 'jabolčnik' (jed iz jabolk in moke), *brá:tranc*, *je:tka*, *sklé:tca* 'skledica', *sklé:čka* 'skledička', *tú:ršca*, *krá:uca*, *slá:mca*, *pá:lca*, *bá:pca* 'babica', *γuó:pca*, *ká:šca*, *sá:pca*, *ská:lca*, *žá:pca*, *dé:ḳca* 'deklica', *dí:lca* 'deščica'; *má:marca*, *ví:lce*, *mró:uce* 'drobtinice', *já:pka*, *pá:ska* 'pazduha', *é:zer* 'jezero', *má:ter* (D sg.), *vé:rwat*, *bré:nčet*, *xmié:twat*, *vé:rjem*, *muó:tje*.

3. V besedah, ki so imele prvotno slovenski cirkumfleks na predzadnjem zlogu in je bil to obenem prvi besedni zlog (sicer se je cirkumfleks premaknil proti začetku): *cvé:tki*, *pá:uci* 'prsti', *škó:pa*, *šó:la*, *čé:špa*, *bí:rma*, *špá:ija*, *só:gra* 'Sora', *má:čka* (N sg. fem.), *lá:ṃpa*, *štuó:rkle*, *kuó:ḳle*, *sé:nca*, *sé:tu/sié:tu* 'setev', *je:ida*, *wá:γα*, *bá:rwa*, *ú:ra*, *pá:re*, *bú:rkle*, *rá:nte* 'late'; *šté:ij̣ge*, *pó:le*, *só:nce*, *uó:ryle*, *uó:yle*, *ruó:pkat*²⁴ 'robkati', *žá:γat*, *ká:šlem*, *mé:ṛη* 'merim', *nuó:t(er)* 'notri'; *člé:nḳ* 'členek', *dé:c* 'dedec', *ó:sk* 'vosek', *γuó:pc* 'gobec', *ó:čk* 'oček', *pá:lḳ* 'pajek', *krá:ic*, *xcié:r* (D sg.), *skó:s* 'skozi'.

Cirkumfleks nastopa v naslednjih primerih:

1. V besedah, ki so imele prvotno slovenski akut na zadnjem ali predzadnjem zlogu: *γaviè:t* 'govedo', *palè:n* 'poleno', *želè:s* 'železo', *stapà:l* 'stopalo', *kalè:n* 'koleno'; *bledè:t* 'bledeti', *ževè:t* 'živeti', *γalefà:l* 'goljufalo', *pačesà:n*, *člavè:ka*, *junà:ka*, *kalà:če* 'kolača' (G sg.), *paruò:da* 'poroda' (G sg.), *raziè:da*; *mà:ter* (G sg.); *ḳlabà:sa*, *armà:da*, *lapà:ta*, *labà:jne* 'lobanja'; *pastuò:pat* 'postopati', *presà:iet*, *skà:kat*, *pamà:γat*, *γliè:dat*, *può:kat*, *stiè:γ̣nt* 'stegniti', *tiè:ḳnt* 'tekniti', *(z)viè:unt* '(o)veneti', *želè:la*; *γarè:la*; *mè:x*, *γrè:x*, *kràl*, *mò:i*, *tò:i*, *kadò:*;

2. V besedah (oz. oblikah) s prvotnim cirkumfleksom na zadnjem in obenem edinem zlogu: *muò:š* 'mož', *ruò:p* 'rob', *kuò:s* 'kos', *nò:č*, *sò:k*,

²⁴ Kot kažejo prvotno akutirani primeri, je treba pri 5. glag. vrsti izhajati iz kratkega infinitiva.

liè:t 'led', *piè:t* 'pet', *là:s*, *γrà:t*, *tà:* itd. (Če je cirkumfleks prišel v zadnji zlog po redukciji vokala, je akut. — Glej primere pri akutu v točki 3.)

3. V besedah na -nɔc s sekundarno naglašnim vokalom e ali o zdaj v zadnjem zlogu: *kà:nc*, *zvà:nc*, *là:nc*, *stadè:nc* (če je pred tako skupino drug vokal, je akut: *jà:nc*).

Besede z akutom iz točke 3 in s cirkumfleksom iz točke 1 imajo ravno nasproten tonem kot drugod v slovenščini. V žirovskem govoru je torej nastopila nekaka metatonija, ki je povzročila zamenjavo tonemov. To spominja na podoben pojav v nekaterih kajkavskih govorih.²⁵

Tudi ugotovitve o lastnostih nenaglašene ponaglasne dolžine je mogoče nekolikanj precizirati. Ni le akutska, za kakršno so jo imeli doslej,²⁶ ampak se prav tako kot pri naglasu, tudi pri njej pojavljajo tonemska nasprotja in je tako dvojna: akutirana in cirkumfleksirana. Različnost njenega tonemskega poteka ni le fonetične, ampak tudi fonološke vrednosti: *'kakò:š* (N sg.) : *'kakó:š* (G sg., N pl.),²⁷ *s'nežiè:n* (del. na -n masc.) : *s'nežíè:n* (del. na -n, neutr.), *'uziè:t* (del. na -t, masc.) : *'uzié:t* (del. na -t, neutr.) itd.

Cirkumfleksirani tonem dolžine nastopa v besedah, ki imajo ponaglasno dolžino na zadnjem besednem zlogu: *'γaluò:p*, *'γaspò:t*, *'večìè:r*, *'pepiè:u*, *'urà:t* (N sg.), *par 'lasè:x*, *'padò:s* 'podos' (del voza), *'kakò:š* (N sg.), *'ravà:n*, *'karnvà:u*, *s'nežiè:n*, *'lesiè:n* (del. na -n, masc.), *'uziè:t*, *'balà:n*, *'sejnà*: 'sanja', *'desiè:t*.

Akutirani tonem dolžine se pojavlja v besedah z dolžino na predzadnjem zlogu: *'večìè:ra*, *'imié:na*, *'pepié:ta*, *'γaluó:bi*, *'palé:na*, *'kašá:ra*, *'maluó:na* 'melona', *'vesié:ta*. Enak tonem se ohrani, če pride takšna dolžina po redukciji zadnjega samoglasnika na zadnji besedni zlog: *'padlò:šk* 'podložek', *'atruó:p*, *'atruó:k* (D sg.), *'zapó:ut*, *'kakó:š* (G sg. N pl.), *'karnvó:u* (adj. neutr.), *s'nežíè:n*, *'lesié:n* (del. na -n, neutr.), *'uzié:t* (del. na -t, neutr.), *'zapié:t* (del. na -t, neutr.).²⁸

Tonemska nasprotja ponaglasnih dolžin se pojavljajo po dokaj podobnem načelu kot pri naglasih.

²⁵ Prim.: S. Ivšić, Jezik Hrvata kajkavaca, Ljetopis JAZU, 48, 1934/35, 73. — Opozorilo J. Riglerja.

²⁶ F. Ramovš, Kratka zgodovina slovenskega jezika I, Lj. 1936, 131.

²⁷ Njenega različnega tonemskega poteka tehnično ni bilo mogoče označiti drugače kot da gre za dva zaporedna naglasa različne kvantitete.

²⁸ Tonemskost dolžine je označena le na tem mestu, ker problem še ni dokončno obdelan. V nekaterih primerih, ki so tu izpuščeni, se zdi, da se pojavlja še tretja tonemska varianta ponaglasne dolžine, vendar je dokaze za to treba še precizirati. Glede kratkih zlogov prim. op. 31.

Vokalizem

Sistem dolgih samoglasnikov²⁹ v žirovskem govoru je naslednji:

<i>i</i>	<i>u</i>
<i>ie</i>	<i>uo</i>
<i>ɛ</i>	<i>ɔ</i>
<i>e</i> (<i>o</i>)	
<i>a</i>	<i>+ ar</i>

Tonemska podoba naglašanih samoglasnikov ni enotna. Nekateri so pretežno cirkumflektirani, drugi večinoma akutirani. Poleg tega se vsi dolgi samoglasniki, razen *e* in *o*, pojavljajo tudi v ponaglasni legi, kar je že omenjena posebnost poljanskega narečja in z njim žirovskega govora. Najpogostejši so *a*, *uo*, *ie*, redkejši pa *ɛ*, *ɔ*, *e* in *ar*. Glasovi *i*, *u* in *o* se pojavljajo pogojno, tj. le v določenih glasovnih položajih:

Samoglasnika *i*, *u* se govorita samo v soseščini zvočnikov (*m*, *n*, *r*, *l*, *ʃ* in *ʎ*) in na začetku besed. Lahko sta cirkumflektirana ali akutirana, malo je primerov ponaglasne dolžine. V takšnem položaju sta *i* in *u* sicer malo krajša kot drugi samoglasniki (*ie*, *uo*, *ɛ*, *ɔ* in *a*), vendar daljša kot kratka, zato sodita v sistem dolgega (ponaglasnega) in ne kratkega vokalizma. Današnji dolgi vokal *i* zastopa psl. *i*, *y* in *ě* pred *-r*: *Ži:r* 'Žiri', *bí:rma*, *brí:nje*, *Mí:ra*, *ži:učn̄*, *ži:r*, *seki:ra*, 'izvi:r', *s'eki:ra*, 'acvi:rki'; *mì:ra*, *vì:ra*, *zvi:r*. Prav tako ostane *i* (toda le pred zvočniki) na začetku besed, če se ne zniža v *e* in dobi protetični *j*: *í:rma*, *í:m*: 'im'am', *í:uie*; 'jeskat' 'iskati', 'jemu' 'imel', 'jet' 'iti', 'je'la 'igla'. Pri ponaglasni dolžini načelo v zvezi z zvočniki odpade: 'zapi:xa', 'mati:ka', 'waži'čk; tako kot dolgi *i* se tudi dolgi *u* govori samo pred zvočniki: *bù:rja*, *bú:rkle*, *tú:ršca*, *kú:ri* 'kurji', *pú:nčka*, *z jù:ncem*, *drù:ix*, 'kalu:cat' 'kotaliti'. Najti ga je tudi na začetku besede, če se zlijeta vanj glasova *v* + *o*: *ú:sk* 'vosek', *ú:s* 'voz'. Tak primer je mogoč tudi v besedni zvezi, vendar tu že ob premiku naglasa, npr. 'zau:da' 'za vodo', tj. ob vodi; 'nau:s' 'na voz'. Podobno kot pri *i* tudi tu pri premaknjem naglasu za dolžino ponaglasnega *u* ni več obvezna bližina zvočnika: 'alu:pk', 'apu:stl̄' 'opustili', 'taxu:da', 'tasu:xa'.

Diftong *ie* se pojavlja v vseh besednih zlogih, tudi odprtih. Navadno je cirkumflektiran, redkeje akutiran; govori se tudi v ponaglasnih zlogih, če se je naglas premaknil z dolgega cirkumflektiranega zloga za zlog nazaj na kratki samoglasnik, medtem ko je prej naglašeni zlog ostal

²⁹ Pri razvrščanju gradiva se opiram na Dialektološke študije T. Logarja, ki so pred leti izhajala v Slavistični reviji.

dolg. Zastopa psl. *ę*, cfl. *ę* in novoakutirani *e* v slovenskih dolгих zlogih: *piè:t*, *piè:tk*, *viè:žem*, *priè:dem*, *piè:st*, *pliè:šem*, *ziè:be*, *pakliè:kŋt*, *ziè:t*, *začie:t* (inf.), *piè:ta* (N sg.), *γliè:dam*, *spié:t*, *dié:tele*, 'imie:', 'začie:t (del. na -t, neutr.), 'zapie:t (del. na -t, neutr.), *liè:t*, *piè:t*, *piè:č*, *miè:t*, 'večie:r', 'imie:na, 'pepie:u, d'revie:sa; *ziè:le*, *piè:rje*, *paγriè:ba* (G sg.), *miè:čem*, *piè:ku*, *žiè:nska*, *xmiè:ta*, *mašie:sa*, *niè:su*, *piè:ku*, *siè:n*.

Tudi diftong *uo* se pojavlja v vseh besednih zlogih; je prav tako večinoma cirkumflektiran in le v redkih primerih akutiran. Kot *ie* se tudi *uo* govori tudi v sedaj ponaglasnih zlogih. Zastopa psl. *o* in novoakutirani *o* v slovenskih dolгих zlogih: *kluò:p*, *kruò:x*, *ruò:p*, *può:t*, *suò:t*, *muò:š*, *kuò:če*, *duò:γα*, *γuò:ba*, *z ženuò:*, *z waduò:*, *z naγuò:* *γuò:pc*, *uò:γle*, 'γaluo:p, 'atruo:p, 'maγuo:č, *uò:le* 'olje', *nuò:še*, *duò:ta*, *pruò:sŋ*, *nuò:sŋ*, *xuò:je*, *škuò:da*, *struò:k*, *škuò:f*, *s skuò:rje*, *skuò:rje*, *zluò:imen* 'zlomljen', *zluò:imen* 'zlomljeno'.

Zelo ozek *ę*, ki ga domačini slišijo kot *i*, se govori v vseh besednih zlogih. Navadno je cirkumflektiran, včasih tudi akutiran. Govore ga tudi v sedaj ponaglasnih zlogih. Zastopa psl. *ę* v slovenskih dolгих zlogih: *mlè:k*, *svè:če*, *γrè:x*, *lè:s*, *smè:x*, *zvè:zda*, *trè:px*, *bè:u*, *mè:x*, *lè:p*, *brè:za*, *nevè:sta*, *pè:na*, *mè:st*, *palè:n*, *pavè:dat*, *cè:sta*, *strè:xa*, *lè:t*, *kalè:n*, *rè:zat*, *plè:t*, *lè:ta*, (G sg), *mè:sta*, (G sg.), *pé:sŋ* (N sg., G pl.), *lé:ta* (N pl.), *mé:sta* (N pl.), 'besè:de, 'balè:zŋ;

Ozki *o* se govori večinoma v zaprtih zlogih (največkrat ga je srečati v enozložnicah). V glavnem je cirkumflektiran, včasih tudi akutiran. Kot *ę* je tudi *o* možen v sedaj ponaglasnih zlogih. Zastopa psl. dolgi cirkumflektirani *o*: *nò:č*, *rò:x*, *γnò:i*, *mò:č*, *bò:x*, *nò:xt*, *kò:k* 'koliko', *bò:xk*, *bò:bn*, *tò:k* 'toliko' 'kakò:š', *padò:s*, 'zanò:xtŋca;

Srednji *e* se govori v vseh položajih. Praviloma je akutiran, le redko cirkumflektiran, v ponaglasni legi tega vokala ne govore. Zastopa sekundarno naglašeni *e*, včasih tudi sekundarno naglašeni *ę* in *ě*: *zé:na*, *té:ta*, *ré:ber*, *macé:sŋ*, *karé:jne*, *zelé:na*, *né:sem*, *prené:sem*, *ré:čem*, *spé:kla*, *zaklé:nt*, *čè:l*; *mé:xka*, *té:ška*; *vé:iže*, *uré:me*, *bré:me*;

Srednji *o* se sliši bolj redko in je tudi ožji. Nastopa le pred istozložnim *u*. V glavnem je cirkumflektiran, a najti je tudi akutirane primere. Razvil se je iz *o* pod sekundarnim naglasom, iz nekdanjega dolgega vokaličnega *l*, ki je prešel v *ou*, v položaju pred *u* pa se je tudi kratko naglašeni *a* labializiral v *o*: *ò:us* 'oves', *člò:uk* 'človek', *ó:uca*, *só:ura*, *vò:uša* 'jelsa', *pò:ux*, *kò:une*, *pó:uxa*, *zdrò:u*, *znò:u*, *γnò:u*, *kó:una* 'kalna'.

Samoglasnik *a* je močno razširjen v vseh besednih zlogih. Je lahko akutiran ali cirkumflektiran. V ponaglasnih zlogih je zelo redek. Za-

stopa psl. *a* ter cirkumflektirani in novoakutirani *a* (< *b*, *o*) v slovenskih dolgih zlogih. Razvil se je tudi iz sekundarno naglašene *o*, in v takem primeru je navadno akutiran: *γrà:t*, *prà:x*, *krà:l*, *mlà:i*, *trà:ma*, *brà:da*, *xrà:st*, *kavà:č*, *γlà:va*, *à:pŋ*, *krà:va*, *brà:ta*, *mà:t*, *lapà:ta*, *'ata:wa*; *žá:γat*, *pá:lk*, *pá:lka*, *'ura:t*, *wà:s*, *dà:n*, *là:n*, *là:š*, *mà:x*, *čà:st*, *tà:u*, *mà:še*, *pà:si*, *pà:xne*, *usà:xne*, *premà:kne*, *wá:šk*, *'sejna:;* *má:šk*, *ká:tu*, *á:sa*, *ká:sa*. *lá:nca* (G sg., N du.), *ká:za*, *wá:da*;

Zložni *r* se je razvil v *ar*, ki je cirkumflektiran ali akutiran. Nekaj primerov za tonemsko nasprotje: *wárta* (G sg. masc.): *wàrta* (3. os. sg.), *párta* (G sg. masc.): *tárta* (N sg. fem.), *pársti* (G sg. fem.): *pàrsti* (N pl. masc.), *tárya* (3. os. sg.): *tàrya* (G sg. masc.), *kárc* (3. os. sg.): *kàrc* (N sg.).

Neraglašeni *-ar* v nekaterih besedah reflektira kot *-er*, v drugih kot *-ar*: *'čeber*, *riè:ber*, toda *s'tabar*, *dá:bar* 'dobro'. V sklopu *ru* se kažejo dublete, od katerih je ena (v naših primerih druga) varianta podobna poljanski: *'daru/drò:u*, *'uma:ru/umro:u*, *'žaru/žrò:u*, *c'waru/crò:u*, *dar-wá:rnca/drò:uŋca*, *črò:u*, *brò:u*, *'abro:u*.

Kratki naglašeni vokali se pojavljajo v vseh besednih zlogih, vendar je njihovo težišče na prvih (začetnih) zlogih, in to zaradi premika naglasa v besedah tipa *megla*, *nebo*, *pomaranča* in *golob*. Njihov sistem je naslednji:

<i>i</i>	<i>u</i>
ξ	ξ

Kratki *i* je pogost. Nastal je po skrajšanju dolgega naglašene *i* in iz *i* pod terciarnim naglasom, pri čemer je tudi v žirovskem govoru živo načelo vokalne disimilacije:³⁰ *'zima*,³¹ *'list*, *'pišem*, *s'vine*, *'zit*, *'lipa*, *'xiše*, *la'pine*, *'lupina*, *'žila*, *'riba*, *'tič* (N pl.); *'pisa:la*, *'tiša:la*, *'zida:la*, *'bila:uŋca*.

Kratki *u* se je razvil iz dolgega naglašene *u* po skrajšanju; slišimo ga tudi za *u* pod terciarnim naglasom: *'luč*, *'lupŋ*, *'lubie*, *'kup* (N pl.), *'kupa* (G sg.), *k'tun*, *'kušer*, *'kušcar*, *'abut*, *'lupt*, *'lupiti*, *'čut*: *'čutiti*, *pa'kust*, *'kuho:uŋca*, *'kuko:uŋca*, *k'luča:uŋca*;

Kratki naglašeni *ε*³² je dokaj pogost in zastopa kratko naglašeni *i*, *e*, *ε* in *ě* (vse tudi pod terciarnim naglasom). Včasih je po barvi blizu *e* ali

³⁰ J. Rigler, Vokalna disimilacija v slovenščini, SR 8, 1955, 225—231.

³¹ Pri kratkem vokalizmu je označeno samo mesto naglasa, ne pa njegova tonemska obarvanost; vprašanje na hipotezo, da bi utegnili biti tonemska nasprotja tudi v kratkem vokalizmu, zaenkrat ostaja še odprto.

³² Zaradi jasnosti bi bilo sicer primerneje barvo fonema *e* povsod ustrezno (s krožcem spodaj) zaznamovati, toda to je iz tehničnih razlogov storjeno le na ključnih mestih.

ə: 'net, 'meš, 'teč; 'zet, 'šerak, 'ceγan, c'vɛli:lɑ; 'telu, 'mesu, 'nebu, 'lep 'lepo', 'telie:ta, 'vesie:lɑ, 'besę:da, 'pesti; 'cet: 'cediti', zγ'rešt 'zgrešiti', x'met, ž'rem, 'lesie:n 'leseno', s'nežie:n; e navadno nastopa tudi namesto a za palatalnimi soglasniki: 'jest 'jaz', 'čeber, 'čebie:lɑ, jebłɑ:na 'Ljubljana'.

Medtem ko o v sistemu kratkih samoglasnikov manjka (sicer se že pri dolgem vokalizmu pojavlja le pogojno), tudi tu močno nastopa g³³ v vseh besednih zlogih. Zastopa kratki naglašeni a, ə, o, ɔ, u in včasih ɛ (vse tudi pod terciarnim naglasom): b'rat, 'fant, 'nas, s'taza; 'pas, 'vas na'taše, 'bat; 'čak, k'rap, d'na, 'kaš; k'rax, 'kruh', 'kap 'kup', 'ta; 'san 'seno', 'last 'testo; s'tabar, 'maγla, 'paku 'pekel' (N sg.); 'zabje, 'aku, 'γaluo:p; 'sašt 'sušiti', 'tali:lɑ, 'kapi:lɑ.

V prednaglasni legi so zastopani isti kratki samoglasniki kot v sistemu naglašanih kratkih samoglasnikov:

i	u
ɛ	g

Prednaglasna i in u sta redka, vendar ju je srečati v prvem zlogu dvozložnih besed, če jima sledi a. Očitno gre tu za vnašanje iz naglašene položaja po vokalni disimilaciji:³⁴ zidɑ:r, tišɑ:l (del. na -l neutr.); usɑ:xne, čudɑ:k.

Podobna težava kot pri kratkem naglašnem e-jevskem fonemu se pojavlja tudi pri nenaglašnem g. Barva tega vokala je tudi v tem položaju včasih blizu e, drugič ə, podobno kot pri naglašnem kratkem g. Zastopa nenaglašeni prednaglasni ɛ, e in i: č'e'pine, lená:ba, les'nika, pl'e'nica, sedę:t, le'vica, res'nica; le'ti, zelè:n (adj. neutr.), nevę:sta; te'si, 'tišči, ne'ti (G pl.), me'si (G pl.).

Posledica akanja je, da v nenaglašnem vokalizmu ne govorijo kratkega o, ampak namesto njega g. g se je razvil iz nenaglašene o in a, včasih iz ə, v prednaglasnem položaju tudi iz u: nas'nica, z zab'mi, s kast'mi, z las'mi, kazó:γc, barda'vica, paká:pat, capà:ta, sató:γje, blaγa-s'loy; pax'nil (del. na -l pl.) la'pine, stadè:nc.

Sistem nenaglašanih ponaglasnih samoglasnikov v zaprtih in odprtih — končnih zlogih je enak sistemu nenaglašanih prednaglasnih samoglasnikov, toda le na prvi pogled: v ponaglasnih zaprtih zlogih se praktično pojavljata samo ɛ in g in le v izglasni odprti legi vsi štirje; i obstane le v N pl. masc.: suó:di, 'kupi, st'rici, ná:ži in v 2. os. sg. 4. glagolske vrste:

³³ Tudi za g velja pripomba iz št. 32.

³⁴ Prim. J. Rigler, n. d., str. 229.

nuò:siš, kuò:siš 'zajtrkuješ' (če ne gre za vokalno disimilacijo: 'misleš, ali popolno redukcijo: *mé:rš, brà:nš* 'braniš'). V mn. na *-ovi* že onemi: '*tato:u, 'cepo:u, 'warto:u*, prav tako v drugih ponaglasnih položajih: *xuò:t* 'hodi', *xuò:dŋ* 'hodim', *ɣrà:pt* 'grabiti', *jà:sk* 'jezik', *tè:p* 'tebi'. Enako onemi *u* v zaprtem, včasih tudi v odprtem ponaglasnem zlogu: *trè:px, pá:sk(x)a*, ostane pa izglasni *-u*. V ta vokal se zoži tudi izglasni *o* pri besedah tipa *nebô*, ki so doživele terciarni premik naglasa, prav tako nastane po asimilaciji iz *-iŋ* in *-eŋ*: *brà:tu, 'sinu, ŋ 'vinu; 'nebu, 'mesu, z'latu, 'saxu, 'lepu; ná:su* 'nosil', *tar'pinču* 'trpinčil', *niè:su* 'nesel', *ɣá:ru* 'gorel' itd.

g nastopa pogosteje kot *i* in *u*, saj ga pač ni težko najti tudi v zaprtih ponaglasnih in ne le v izglasnih zlogih. Zastopa končni *e, e, ě* in dolgi cirkumflektirani *e*. Vanj preide tudi *a*, če stoji za palatali: *té:le, žé:ne, 'lune, krà:ve; vé:jže, ɣré:me; zé:len, né:sem, ré:čem, séme; k'lečeŋ, pé:let, mè:šet, plà:čet, dàržet, zmé:jnet, strè:let, 'xiše, tuò:če, stiè:le, krà:le, 'veje, s'vine, mà:še, svè:če, zé:mle, kuò:jne; suò:set*; g prav tako včasih zastopa *ə* pred *-r* na koncu besede: '*čeber, buò:ber, kiè:ber* 'majski hrošč'.

Nenaglašeni ponaglasni g se pojavlja tudi v zaprtih zlogih in v izglasju. Zastopa nekdanji *a* ali *o* po akanju: *jà:ɣada, ɣlà:va, krà:va, s'taza; dè:lat, žá:ɣat, stà:rast, žà:last; 'miza, žé:na, k'niɣa, 'lipa, zvè:zda, s'sila, s'krá:va* (I sg.), v posameznih primerih pa tudi *ə* pred *-r* na koncu besede: *s'tabar, dá:bar* 'dobro' *zá:par* 'zapri!' (kot da bi šlo — tudi pri g pred *-r* na koncu besede — za neke vrste vokalno harmonijo).

Konzonantizem

V konzonantizmu ni posebnih razločkov glede na slovenski knjižni jezik. Soglasniki so enaki kot v slovenskem knjižnem jeziku, le *g* je dosledno zamenjan z *ɣ* in pred zadnjimi samoglasniki se izgovarja *l*, če ne izvira iz *l*: *là:n : palà:ne* 'Poljane'. Posebej pa je treba spomniti na še ne dokončno asimilirane soglasnike, ki so nastali po redukciji vmesnih samoglasnikov,³⁵ zato se izgovarjajo nekako podvojeno oz. podaljšano in imajo tudi fonološko vlogo — razločujejo pomen besed: '*sat!* 'sadi!': '*sat:* 'saditi', '*čut* 'čuti': '*čut:* 'čutiti', '*pat* 'pod': '*pat:* 'poditi' '*cet* 'cedi!': '*cet:* 'cediti'; '*strá:šl* 'strašilo' (N sg.): '*strá:šl:* (3. os. sg. neutr.); *à:n* 'eni' : *á:n:* 'eden' itd.

l pred zadnjimi samoglasniki: *ka'sila, t'rasi:la, ɣarè:la, slà:k, lú:mpa, 'mula, tarpè:la; k'luka, k'lun, luò:k* 'lok', *lò:i; l* pred soglasnikom in na

³⁵ F. Ramovš, HG, Dialekti VII, 98.

koncu besedne meje je prešel v *u*: *bó:una*, *pá:uci*, *'biu*, *'kasiu*, *b'reu* 'bril'. Pač pa se govori *l* pri samostalnikih srednjega spola na *-lo*, ki so se maskulinizirali: *'šil*, *ka'sil*; v G pl. fem. se govori *-l*: *'vil*, *'dil*, *'sil*, prav tako v deležniku na *-li*, kjer se je reduciral končni *-i*: *vi:l*, *'kasi:l*, *tarpè:l*, *ya'nil*, *'deli:l*. Toda ta razvrstitev je negotova: poleg splošno znane velarne variante tega glasu pred zadnjimi samoglasniki jo je opaziti tudi pred sprednjimi. Sklop *-iŷ*, *-eŷ*, *-əŷ*, se je asimiliral v *-u*: *γá:nu*, 'gonil', *ná:su* 'nosil', *wá:zu* 'vozil'; *'vidu*, *niè:su*, *trié:su*. Pri glagolu 'misliti' je *l* zamenjan z *n*: *'misnem*, *-š*, *ø*, *'misnie*/'*misneje*/'*misne:i*, prav tako pri njegovem opisnem deležniku: *sn* 'misnu', *'misn:a*. Nekdanji *l* je v nasprotju s sosednjimi narečji, kjer je razstavljen na *il*, tu depalataliziran v srednji *l*: *ziè:le*, *piè:lem*, *krà:l*, *miè:lem*, *nedè:le*, *strè:le*, 'strelja', *stiè:le*, *zé:mle*, *uó:le*, *lublà:na* 'Ljubljana'. (Toda starejši govorijo: *ieblà:na* — začetni *l* se je tu disimiliral v *i*-) Refleks za dolgi sonantni *l* je *ou*: *wò:uk*, *žò:una*, *čò:un*, *tò:učem*, *dò:ux*, *mò:uzem*, *kò:unem*, *wò:una*, *dò:uŷa*, *pó:uxi*, *pó:uxna*.

Zvočnik *r* je le zobni, sprednji. Glavne značilnosti v zvezi z njim so bile omenjene že pri dolgem vokalizmu, tu je treba dodati še naslednje: Skupina *čre-*, *žre-* je prešla v *če-*, *že-*: *'žebŷ*, *'žebu*, *čé:šne*, *čé:pine*, toda na Vrsniku *čer'pine*. Primeri disimilacije *r*: *γà:iŷtraš* 'gartroža', *rié:γut* 'regrať'. G, L besede 'kri' se glasi: *k'revi*, *u k'reu*.³⁶

Zvočniki *n*, *in*, *m*. Za zobniki *-m* prehaja v *-n*: *xuò:dŷ*, *γuò:n*; *vidŷ*, *nuò:sŷ*, *pruò:sŷ*, *tuò:čŷ*, *'misŷ*, *sŷ*, *ní:sŷ*. Tod so znani primeri, da se sklop *-mn* olajša v *-un*: *lá:koun* 'lakomen', *'zapo:unt* 'zapomniti'. Palatalni *n'* za soglasniki, za *i* in v vzglasju pred samoglasniki otrdi v *n*, med samoglasniki pa preide v *in*: *á:γŷ*, *'niva*, *'lukne*, *ká:mne*, *s'vine*, *s'kedŷ*, *ka-ré:ŷne*, *kuó:ŷne*, *kamá:ŷne*, *svejnà:k*, *šté:ŷŷe*, *zá:ŷne*. V besedi 'znamenje' *l* zamenja *n'*; gre za disimilacijo: *znamenje* > *zná:mne* > *zná:mle*.

Ustničniki: Pred zadnjimi samoglasniki se izgovarja *w*, pred sprednjimi *v*, druge posebnosti so še: v začetku besede *w* onemi pred soglasniki (*prà:šet*, *zde:xavat* 'vzdihovati', *'pixŷt*) ali se asimilira s sledečim zadnjim vokalom (*ò:s* 'voz'); prav tako se asimilira sredi besede: *zò:n* 'zvon', *'γau:ru* 'govoril', *'zapo:ŷt* 'zapoved', *uó:γu* 'vogel', *uó:γle* 'vogla', *abiè:zat* 'obvezati'. Obnašanje sklopa *vr-* se kaže v besedah *'uro:ŷ* 'vrv' in *ró:ŷca* 'vrvica'. V primerih *'γasi:uŷca* 'gosenica', *(z)viè:ŷŷt* '(o)veneti', *pò:uŷlat* 'pomlad' se *ŷ* vrine pred sonornik m/n, pri besedi *mó:uŷu* 'mo-

³⁶ Morfologija slovenskega jezika. Skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. F. Ramovša, Lj. 1952, 70.

gel' pa tudi pred velar γ . V besedah *rá:iħŋk* 'dimnik' *raǐ'xŋki:rar*, 'dimnikar' je *f* nadomeščen s *x*.

Kot v drugih rovtarskih narečjih se *j* asimilira s sledečim visokim naglašnim samoglasnikom: *è:t*, *è:s*, *naè:mse*, *ba'imse*, toda vzglasni *i* se zniža v *e*, ki kot kratki naglašeni dobi protetični *j*: 'jemje' 'ime', 'jemu' 'imel', 'ješem' 'iščem', 'jet' 'iti', 'jeγla' 'igla', 'jeska:ta' 'iskala'. Tak *j*-dobi v izjemnih primerih, torej ne vsak, tudi začetni *a-*, ki preide v *e-*: *jé:jda* 'ajda', *jeré:st* 'arest'. Kot v poljansčini in črnovrščini tudi v teh krajih starejša generacija še govori *ǐ* pred velari v ponaglasnem zlogu in v položaju pred *e* in *i* (oblika palatalizacije velarov): *zá:jye*, *nà:jye*, *drà:jye*, *rú:jke* 'roke', *bá:jke* (N pl. od *bik*), *stré:jxe*, *bá:jxe*. Prav tako se *j* pojavlja včasih pred sičniki in šumevci: *abè:jst* 'obesiti', *fè:jst*; *vè:jže* 'veža', *lé:jžet* 'ležati', *bè:jš* 'beži'; *abè:jšet* 'obešati', *mè:jšet* 'mešati'; *j* se govori v primerih 'kazje, *kò:sje*, kjer se je razvil iz nekdanjega diftonga *ie*.

Pri *p*, *b* je ohranjeno staro stanje. Na Poljanskem še živo ohranjanje zvonečih nezvočnikov pred pavzo je tu že docela izginilo (razen v Zablrežniku), podobno kot v črnovrščini.³⁷ Sklop *dl* v deležnikih na *-l* pri glagolih I. vrste 1. razr. je živ: *cuò:dla*, *krà:dla*, *priè:dla*. Znana je zamenjava *t* z *d*: *cuò:dem*, *γné:dem*, *plé:dem*, *pamé:dem*, prav tako prehod *tn-*, *dn-*, *tl-*, v *kn-*, *γn-*, *kl-*: 'sikna, *knà:ta*, *γnà:r*, 'kli. *d* se je reduciral v besedah: *dé:c*, *dé:ca*, *u'ziγnt*, *pó:γne*. Tudi tu se *d* vriva med *z-r* v besedah *zdá:rn* 'zrno', *zdá:rne* 'zrnje'.

V nekaterih primerih je *k* prešel v *x*: 'laxt' 'laket', *xrà:sta*, 'xmet. V besedi *lá:x* 'lahko' ne onemi le *o*, ampak tudi *k*, *x* pa sredi besednih zvez upošteva prilikovanje po zvonečnosti; pred zvonečim soglasnikom preide v γ , sicer ostane nespremenjen: 'čist, *la:x teǐ* 'vidu' 'čisto lahko te je videl', *lâ:γ* 'deǐ šo:γ' 'lahko, da je šel'. Glas *g* je, kot povsod na zahodu, prešel v γ , a v izglasju seveda v *x*.

Skupina *šč* je ohranjena v hišnih imenih *grá:ščŋk*, *luó:ščer*, starejši govorijo tudi *tú:rščna*, 'župa' 'koruzni sok' (oboje v Goropekah), splošno pa je *tú:ršna* 'župa, *na'taše* 'na tešče', *šù:rk* 'ščurek', sicer se pojavlja skupina *šč* tudi sekundarno: *bâ:šč* 'božič', *nâ:šč* 'nožič' in v novejših besedah: *xruò:šč*, *stlaščičà:r*. — Za prehod *č* v *š* je mogoče dati primer 'neške' 'nečke', za prekozložno asimilacijo pa *š'lišet*, *šé:šne* 'češnja' (Žirovski vrh), 'važi:čk' 'voziček'. — Živi so še sledovi druge palatalizacije velarov: na 'patuo:c' 'na potoku' — hišno ime, *γruò:c* 'v roki'; vsakdanji so v adjektivih: 'suzya' 'suhega', 'druz:ya' 'drugega', 'tá:zya' 'takega'.

³⁷ I. Tominec, Črnovrški dialekt, Lj. 1964, 19.

Narečno besedilo

Ká:k sma baray'nice naberà:l atrá:c

'Uča:s sma atrá:c 'kumej čá:kal, de sej šó:la nié:xala, de sma 'začie:l baray'nice nabì:rat kje kà:nc jú:nje. Če 'sa ble 'kej pó:uxne jà:, kiè:rkat ix je pa 'tut slà:na uziè:la, pa ni bñne:č. Čepró:u 'takat ní:sma 'neč za-sla'žil, 'sena:m je paan strà:n kar fà:jn zdè:l, ka sma se mà: več kuó:pal, zmié:raj pa 'tudne, ka s'ma mo:uγl plè:t pa 'sašt 'kešγ 'teža:k 'san.

Daryà:č sma pa usak 'juter, čej bñ 'lepu uré:me, naš'tima:l má:lca 'u ma:uxe: k'rax, ta zyù:dne já:pka pa še kej za 'pit — pa mí:rce u škù:n-dre, pa še kej zaablè:čt sma ùzie:l sebuò:i, pa s'ma šñ.

'U gma:iγ sma pajeskà:l kešγ tà:k prá:star, de sej dá:bar 'vidñ, pa še ké:jšna 'cujne sma abé:jsñ, dej majà:la γar 'na ve:i, če ne 'bimo:uγl prè:uč γliè:dat, kuò:t 'sa ca:jne, ka sma na'sil striè:sat mí:rce. Pà: sma se pa 'tut prò:u skušà:l met sebuò:i, kadò: 'ba prè:d niè:su striè:st, bel na'war-xou al 'pa be:l lè:pe 'nabra:u. Če j kiè:r prou 'kešne debiè:le 'nara:jmou, je biu 'čis ti:x, še ay'las se ni tò:u, če sa 'γα dru:jx 'klica:l.

'Ankat 'atpo:une da dvè:x je bla 'paju:žna. 'Al sma bñlá:čn,nabè:n:ni, de b'se ke:j zmarda'sawou al 'pa bi:u 'ze:dleu. Če s'ma bñ ad 'več xiš 'ukap, sma 'sam γliè:dal, kejjmà:je drù:jx za èst pa 'daja:l mà: pa:kušet. Kiè:rkat, če ni bñ prè:uč dé:leč, sa pò:bouci kuot še ke:j čé:šγ nara'buta:l, al pa tàma:l sa mó:uγl 'jet pa wá:da, čejbñ prò:u 'xadu sò:nce, de sma kar zewà:l.

Pa'nawa:t je 'tis ka'mandi:rou, kaj 'narveč 'nabra:u 'tut, kadà:i ba'ma šñ: z'večie:r da'mu al pa kadar je 'začie:l tré:skat. 'Teya sma se ná:rbel bà:l al 'pa ké:jšγa xmiè:ta, ka nas je s 'pasam può:jeu. 'Takat s'ma bñ 'čisti:x pa špié:γal skuz 'γarmo:uje, 'če ke:j dé:faje da'mač kuò:t na 'niu al pa u s'nežie:t pa paslušà:l, če ki b'lis fú:ra kadò: s kuó:jnam. Tut prò:u kešγ 'siuγ žiè:nsk, kaj tla use payarwà:t:, sma 'se mo:uγl uγá:nt.

Če s'ma bñ b'reska:rb, de'nou 'daže, pa de sma jmè:l usi fà:iγ baray'nice, sma 'se šñ 'uča:s tut kešne tà:ke 'iγa:rce, de sma 'uselix zrá:uγ lá:x naberà:l, kat 'kejmaš rá:i' al pa 'kam dà:š', pa ké:jšna 'zapel:, če 'se na:m je lix 'aršñ. Če sma pró:u vé:dñ, de 'darylej že tut s smukà:čem 'nabi:raje, sma 'medru:x kar s 'parsta:m, pa sma še kar 'nabra:l, de sa nas velikrà:t rá:iγe balé:le, ka sma né:sñ predà:t. 'Sam spremlà:jet se ní:sma smè:l jà: !

Kiè:rkat 'je bñ že čis(t)'tama pa anyačešé:jne j z'wani:l, ka sma pársñ da b'ravi, γató:u, ka s'ma šñ 'kasγ z γmá:jne, pa še mà: pačiwà:l sma na può:t.*

* Prof. dr. Tinetu Logarju in znan. svet. dr. Jakobu Riglerju iskrena zahvala za pomoč pri nastajanju tega prispevka.

Slovarček težjih besed:

mà: — malo

škú:ndra — posoda iz leskovih viter in z lesenim dnom; košara

'majet — viseti

zmarda'savat — zmrdovali se; vihati nos

'zedlej — zjedljiv; izbirčen

kié:rkat — katerikrat; včasih

pó:bojci — fantalini

sné:žet — senožet

'siyna žiè:nska — silno pridna, grabežljiva ž.

payarvò:t: — prisvojiti si, prigrabiti, imeti zase

'aršl (nedol. ni) — razšlo; zahoteti se

lá:x — lahko

smukàč — priprava za smukanje borovnic

'medru:x — mi (drugi) — 1. os. pl.

s'parsta:m — s prsti; na roko

spremlà:jet se — lenuhariti

anyačešé:jne — angelovo češčenje; večerno zvonjenje na vasi

ymá:jna — gozd

РЕЗЮМЕ

Говор Жировской котловины и ее окраин входит в состав ровтарской диалектной группы. Статья старается объяснить на историческом материале (1-я и 2-я колонизация) распространенность и границы этого говора; потом она останавливается на описании акцента и качества, причем является главной и уже известной особенностью всего полянского диалекта (в состав которого входит и жировский говор) передвижение ударения с долгого циркумфлектированного срединного и последнего закрытого слога за один слог к началу слова и неакцентированная длина как след первоначального ударения, что не встречается ни в одном из других словенских диалектов.

Особое внимание уделяется интонационным оппозициям, о которых до сих пор утверждалось, что они (за исключением хорюльского говора) в ровтарской группе не существуют, но последние разыскания показали ошибочность такого убеждения. В статье в продолжении говорится о дистрибуции интонационных оппозиций в жировском говоре. Акут появляется: 1. в словах с вторично акцентированным *e* и *o*; 2. в словах, имеющих сначала какой-либо долгий акцент на предпоследнем слоге и которые после редукции сделались двухсложными или односложными; 3. в словах, имеющих сначала словенский циркумфлекс на предпоследнем слоге, который был одновременно первым слогом в слове (в других случаях циркумфлекс передвинулся к началу). Циркумфлекс появляется: 1. в словах, имеющих первоначально словенский акут на последнем или предпоследнем слоге; 2. в словах (или формах) с первоначальным циркумфлексом на последнем и одновременно единственном слоге (если циркумфлекс передвинулся на

последний слог из-за редукции вокала, находится там акут); 3. в словах с окончанием -нц и вторично акцентированным вокалом е или о в этом случае на последнем слоге.

Статья дает дополнительные сведения о особенностях неакцентированной послеударной длины. Она не является только растущей, как думалось до сих пор, но и акутированной и циркумфлектированной. Циркумфлектированная интонация длины появляется в словах с послеударной длиной на последнем слоге слова, а акутированная интонация длины в словах с послеударной длиной на предпоследнем слоге слова. Следовательно интонационные оппозиции появляются здесь по довольно сходном принципе как при долгих ударениях.

Следует описание фонологической структуры: системы долгого и короткого (тоже неакцентированного) вокализма и консонантизма, размещение фонем и некоторых особенностей, связанных с ними.